

ОСОБЛИВОСТІ ФРАКТАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ SPACE / КОСМОС В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена висвітленню синергетичних параметрів організації лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС. Розглядається теорія фракталів та визначаються можливості її застосування для виявлення принципів внутрішньої організації досліджуваного лексико-семантичного поля. Аналізуються фрактальні параметри лексико-семантичного поля на його структурно-семантичному та епідигматичному рівнях.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, похідне слово, самоорганізація, синергетика, фрактал.

Веремчук Э. А. Особенности фрактальной организации лексико-семантического поля SPACE / КОСМОС в английском языке. Статья посвящена исследованию синергетических параметров организации лексико-семантического поля SPACE / КОСМОС. Рассматривается теория фракталов и определяются возможности её применения для выявления принципов внутренней организации исследуемого лексико-семантического поля. Анализируются фрактальные параметры лексико-семантического поля на его структурно-семантическом и эпидигматическом уровнях.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, производное слово, самоорганизация, синергетика, фрактал.

Veremchuk E. O. Peculiarities of Fractal Organization of the Lexico-semantic Field SPACE. The paper deals with the fractal properties of the lexico-semantic field SPACE on its structural and semantic levels from the synergetic point of view. Within this article, the term "fractal" is used in the meaning "created according to a certain pattern", "bearing self-resemblance". The fractal theory is based on the assumption that there exist certain creative energy that constitutes the things of the objective reality according to creative patterns. This theory has universal character because many objects of our universe can be considered as fractal ones. Thus, it can be successfully implemented for the research of the self-organization process of the lexico-semantic field SPACE. From the one perspective, the structure of the analyzed lexico-semantic field on the micro level mirrors its macrostructure, that proves its fractal nature. From another - the fractal essence of this lexico-semantic field reveals itself on the level of word-formation. This level is argued to have fractal properties, which can be proved by the analysis of word rows, chains and families within the framework of the analyzed lexico-semantic field. It is claimed that certain word-forming affixes have certain lexico-grammatical meaning. In this respect, the words, which are constituted by them, bear self-resemblance, which, from synergetic point of view, indicates their fractal character. This property of field constituents plays a paramount role in its self-organization because the self-resembling nature of lexemes underlies their semantic and morphological motivation/ This fact enables quick transition of the newly-coined words into the scope of general lexis. The fractal nature of the analyzed lexico-semantic field also reveals itself through the compound units, the structure of which resembles their parts. All in all the word-forming level of language is claimed to have fractal nature, which is realized through the self-organizing patterns, which exist in lingual system.

Key words: derived word, fractal, lexico-semantic field, self-organization, synergetics.

Відкриття універсальних законів буття дозволило вченим зробити припущення, що об'єкти різних порядків та сфер функціонування мають деякі схожі принципи побудови. Це дає змогу висловити думку про існування у світі креативної енергії, яка стимулює утворення нових об'єктів відповідно до певних шаблонів, які в науці отримали назву фрактали і визначаються як «безліч дробової розмірності» [Жиков 2000, с. 104]. Фрактальність є характерною ознакою складних (ієрархічно побудованих) систем, яка дозволяє їм еволюціонувати шляхом «самодобудовування», породження мікрорівневих одиниць, подібних існуючим [Єнікєєва 2011, с. 243].

Велика кількість природних об'єктів має фрактальну структуру, зокрема, хмари, дерева, горні хребти, басейни річок, кровоносна система живих організмів тощо [Домброван 2013, с. 143]. Найпоширенішою матрицею фрактальних утворень є спіраль і, за деякими дослідженнями, більша частина галактик у Всесвіті має спіральну структуру. Е. Резерфорд у свій час довів, що будова атома за своєю структурою є тотожною будові сонячної системи. Отже, фрактальність є невід'ємним атрибутом буття.

Саме тому теорія фракталів також потрапила і у фокус лінгвістичних досліджень, зокрема вона застосовувалася для висвітлення та пояснення історії розвитку англійської мови [Домброван 2013], процесів словотворення [Єнікєєва 2011], динаміки словникового складу [Гармаш 2011], особливостей стилю байки [Піхтовнікова 1999], самоорганізації концептивних систем [Приходько 2015] та структурованості фольклорної французької казки [Симонов 2010]. Можливість екстраполяції фрактальної теорії на дослідження лінгвістичних

проблем пов'язана з тим, що в мові теорія самоподібної вкладеності простежується в її рівневій організації [Гармаш 2011, с. 28].

М. Ф. Алефіренко вбачає приклад фрактальності в історичній граматиці, зокрема у «законі аналогії при розгляді перебудови граматичної системи одного або декількох споріднених мов» [Алефіренко 2009, с. 251]. Ф. І. Маврикіди зазначає, що ілюстрацією фрактальності мовної системи є ступінь залежності частоти використання слова від його довжини (закон Ципфа) [Маврикіди 2000, с. 79]. На думку Т. І. Домброван, патерни самоподібності в мовній системі представлені суб'єктно-предикатною структурою вираження думок [Домброван 2013]. На нашу думку, теорію фракталів також можна застосувати і для аналізу процесу самоорганізації лексичного складу мови в цілому та окремо взятого лексико-семантичного поля (ЛСП) зокрема.

Отже, **актуальність** наукової розвідки полягає в нагальній необхідності дослідження розвитку словникового складу англійської мови із застосуванням синергетичного підходу, що дає змогу більш глибоко проаналізувати та пояснити особливості системної організації досліджуваного лексико-семантичного поля, яке є важливим конститuentом англійського лексикону.

Метою праці є виявлення особливостей фрактальної організації лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС в англійській мові. Відповідно до мети вбачається за необхідне реалізація наступних **завдань**:

- визначити можливість застосування фрактальної теорії до аналізу лексико-семантичного поля;
- виявити принципи фрактальної організації лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС;
- встановити роль фрактальності у процесі самоорганізації досліджуваного лексико-семантичного поля.

Об'єктом дослідження виступає лексико-семантичне поле SPACE / КОСМОС, а **предметом** – синергетичні особливості його внутрішньої організації.

Фрактальний характер ЛСП SPACE / КОСМОС полягає, з одного боку, в особливостях його системної організації, оскільки структура ЛСП на мікрорівні відображає конфігурацію ЛСП на макрорівні. З іншого боку, словотвірний рівень мови має фрактальну організацію, а отже, в досліджуваному ЛСП епідигматично споріднені одиниці, які створені за певними моделями, мають теж фрактальну подібність по відношенню одна до одної. Розглянемо ці дві тези окремо. Так, у складі лексико-семантичного поля SPACE / КОСМОС на основі лексикографічного маркування його конститuentів можна виокремити два прошарки: загальноживаний і термінологічний, причому кожен з прошарків має власну внутрішню польову структуру. У кожному з прошарків відповідно до поняттєво-асоціативного та семантико-морфологічного критеріїв можна виділити сектори, які мають ядерно-периферійну організацію. В свою чергу у складі секторів за цими ж принципами можна виділити підсектори. Таким чином, структурні ітерації конститuentів ЛСП на мікрорівні відбивають його макрорівневу організацію.

Відповідно до другої тези фрактальний характер аналізованого ЛСП проявляється також на рівні його епідигматики. Фрактальність вербокративної деривації зумовлена природою людського мислення і полягає у стійкому закріпленні певних смислів та функцій за відповідними формами, причому це стосується не тільки семантичного простору мови, але й граматичного. Так, наприклад, за морфемою *-ial* або її аломорфом *-al* закріпились значення "like, related to, pertaining to smth." [Etymology] («пов'язаний з чимось, той, що має відношення до чогось») та функція утворення прикметників від іменників, наприклад, *tidal, solar, celestial*. Суфікс *-ion (-tion)* слугує для утворення іменників від дієслів та має значення "state, condition, or action" [Etymology] («стан або дія»), наприклад *radiation, gravitation, station*.

Фрактальний характер досліджуваного ЛСП доводиться існуванням у ньому словотвірних рядів, гнізд та ланцюжків. Так, вербоформант *-ic (ical)*, який має значення "*having to do with, having the nature of, being, made of, caused by, similar to*" [Etymology] («*той, що пов'язаний із чимось, або має певну природу, схожий на щось*») утворює словотвірний ряд *energetic, magnetic, geomagnetic, electromagnetic, ballistic, kinetic, diaplectic (glass), cataclastic, pyroclastic, astronomical, nautical (mile), isotropic, eccentric, cryogenic, thermoelectric* тощо. Отже, для позначення певних атрибутивних властивостей об'єктів у аналізованому ЛСП утворились лексичні одиниці за словотвірною моделлю *N+ic (ical)*, в деяких випадках з певною модифікацією твірної основи.

Продуктивним формантом для створення номінативних одиниць в ЛСП SPACE / КОСМОС є префікс *geo-*, що має значення "*earth, the Earth*" [Etymology] («*земля, планета Земля*»), який утворює словотвірний ряд *geospace, geomagnetic, geostationary, geosynchronous, geocentric, geodesy* та ін. За допомогою цього форманта система створює вмотивовані номінативні одиниці, які позначають поняття пов'язані із Землею або її поверхнею. Усі вищеперераховані приклади за своєю морфологічною будовою нагадують одне одного, оскільки утворені за однаковою моделлю (дериваційним фракталом).

Наступним проявом фрактальної структури ЛСП є наявність у ньому словотвірних гнізд, тобто сукупності епідигматично споріднених слів, які мають спільний корінь. Словотвірні гнізда утворюються у ЛСП у тому разі, коли виникає необхідність створення номінації для певних споріднених явищ процесів або ознак, які об'єднані навколо одного поняття, яке виражається семантикою спільного кореня, причому новоутворені одиниці можуть мати як однакову так і різну частиномовну приналежність.

Наприклад, похідні слова *meteorite, meteoroid, micrometeoroid* які виникли від твірної лексеми *meteor*, мають поняттєву спільність. Так, зокрема це мотивуюче слово має значення "*the luminous phenomenon seen when a meteoroid enters the atmosphere, commonly known as a shooting star*" («*падаюча зірка*»), тоді як слово *meteoroid* – "*A small rock in space*" («*будь-який твердий космічний об'єкт непланетарного туну*»), а лексема *meteorite* – "*a part of a meteoroid that survives through the Earth's atmosphere*" («*частину метеороїду, який долітає до поверхні землі*»). Одиниця *micrometeoroid* використовується для позначення метеороїдів, діаметр яких сягає менше 0,1 мм. Отже, всі ці терміни об'єднані навколо поняття твердий космічний об'єкт, що на мовному рівні виражається створенням одиниць за принципом фрактальності, тобто формально-семантичної подібності похідних одиниць мотивуючому слову. В результаті цього виникає словотвірне гніздо з вершиною *meteor*, який виступає найбільш загальним терміном (семантичним мотиватором), оскільки позначає об'єкт, який можна найчастіше спостерігати неозброєним оком.

Ознакою фрактальної організації ЛСП SPACE / КОСМОС є також наявність словотвірних ланцюжків, оскільки кожне наступне слово за своєю морфологічною будовою нагадує попереднє і відрізняється від нього наявністю нового афікса, наприклад *propel – propellant – bi-propellant; land (n) – land (v) – landing; atom – atomic – subatomic; violet – ultraviolet; communicate – communication – telecommunication* тощо. За допомогою існуючих у мові регулярних вербоформантів, за якими закріплені певні семантико-граматичні функції, в мові відбувається самоорганізація її лексикону, що дозволяє створювати за аналогією зрозумілі адекватні засоби вербалізації понять, які мають семантико-морфологічну вмотивованість. Так, зокрема, префікс *bi-* означає "*two, twice*" [Etymology] («*подвійний*»), префікс *sub-* "*resulting from further division*" [Etymology] («*той, що виникає внаслідок подальшого поділу*») означає частинку певного об'єкта; *tele-* "*far, far of, operating over distance*" («*той, що працює на відстані*»). Наведені приклади показують те, що лексична система за принципом аналогії може прилаштовуватися до нової комунікативної необхідності шляхом створення номінативних одиниць відповідної частини мови, за існуючим шаблоном (фракталом), і структура похідних одиниць є подібною структурі вихідних.

Фрактальна природа досліджуваного ЛСП проявляє себе також і при аналізі слів, що утворені шляхом основоскладання. Існує досить велика кількість лексичних одиниць, значення яких є комплексним поєднанням двох або більше сем, і такі комплексні значення в плані вираження вербалізуються словами, які складаються з кількох основ. Такий шлях вербокреації є досить дієвим, адже він веде до утворення похідних слів, які виражають нові комунікативно-релевантні поняття з яскравою семантичною вмотивованістю, що робить їх досить зрозумілими та дозволяє їм швидко входити до обігу. Композитам такого типу часто є характерною універбація, тобто збереження конститuentами деривата власної семантики. Таким чином, значення похідного слова можна вивести із семантики його складових, і серед таких одиниць зустрічаємо велику кількість слів, що входять до складу термінологічного рівня досліджуваного ЛСП.

Аналіз композитів поля довів продуктивність форманта *-sphere* для утворення похідних лексем. Цей корінь у своєму етимоні має значення "*transparent, hollow, crystalline globe in the cosmos believed to revolve around the earth and contain the planets and the fixed stars*" [Etymology] («космічний шар, який вміщує в собі Землю та зірки»), на основі якого виникла сема "*range of something, place or scene of activity*" [Etymology] («поле діяльності»). Застосування цього вербоформанта дозволило створити ряд мотивованих слів, зокрема *exosphere, thermosphere, lithosphere, heterosphere, mesosphere, homosphere, troposphere, chromosphere, hydrosphere, stratosphere, plasmasphere, magnetosphere, ionosphere, atmosphere, heliosphere, photosphere, hemisphere* тощо. Всі ці лексеми створені за принципом фрактальної самоподібності, оскільки вони утворюються за дериваційною моделлю $X+sphere$, де X – корінь слова, яке виражає певне поняття, а формант *-sphere*, своєю семантикою вказує на його характеристику, зокрема сферичну форму із певними властивостями (які виражені семантикою першого форманта).

До універбованих лексичних одиниць належать також композити *magnetotail, supernova, sunspot*, значення яких можна вивести зі значення їх складових, і які є утвореними відповідно до закріпленої у мові дериваційної моделі $N+N$ або $Adj+N$. Досить продуктивним вербоформантом виступає власне коренева лексема *space*, яка стає мотиватором для утворення таких похідних слів як *spaceman, spacesuit, spacewalk, spaceplane, spacecraft, spaceship, spacelab, spaceport, spaceshot, spacetrack, spacewoman*. Всі вищеперераховані деривати створені за аналогією відповідно до різних продуктивних моделей, а тому їм всім характерною є явище самоподібності у формальному плані та семантична вмотивованість у плані змісту, оскільки їх значення можна вивести із семантики їх компонентів. Фрактальна композиція ЛСП відіграє визначальну роль у процесі його самоорганізації та саморегуляції, оскільки автопоезис поля здійснюється відповідно до певних усталених моделей-шаблонів, які дозволяють створювати похідні одиниці з семантико-морфологічною вмотивованістю.

Проведений аналіз дозволяє наголосити на таких **висновках**. Лексико-семантичне поле SPACE / КОСМОС має фрактальний характер організації. Він проявляється, по-перше, в тому, що структура його мікрорівневих одиниць (секторів, підсекторів) повторюється на макрорівні (стилістично-нейтральний та термінологічний прошарки досліджуваного лексико-семантичного поля). По друге, конститuentи поля, які виникають у ньому в процесі автопоезису, створюються відповідно до дериваційних моделей, які мають фрактальну природу, оскільки похідним одиницям характерна подібність одна одній. Фрактальність лексико-семантичного поля відіграє важливу роль у його самоорганізації, адже морфологічно-семантична подібність похідних одиниць вихідним складає основу їх дериваційної вмотивованості та робить їх зрозумілими для мовців, що полегшує їх вхід в мовну систему в ролі неологізмів та прискорює їх перехід в розряд стандартної лексики.

Література

- Алефиренко Н. Ф. Лингвистическая синергетика : истоки, принципы, сущность / Николай Федорович Алефиренко // Studia linguistica cognitiva. Вып. 2 : Наука о языке в изменяющейся парадигме знания. – Иркутск, 2009. – С. 228-255.
Гармаш О. Л. Лингвосинергетичний аспект розвитку словникового фонду англійської мови : [монографія] / О. Л. Гармаш. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. – 324 с.

- Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : дис ... д-ра филол. наук / Т. И. Домброван . – Одесса, 2013. – 462 с.
- Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови : синергетичний аспект : дис. ... доктора філ. наук : 10.02.04 / Єнікєєва Санія Маратівна. – Запоріжжя, 2011. – 423 с.
- Жиков В. В. Фракталы. [Текст] / В. В. Жиков // Современное естествознание : Энциклопедия : В 10 т. / Гл. ред. В. Н. Сойфер. – Т. 3: Математика. Механика. / Ред. Ю. П. Соловьев. – М. : Магистр-Пресс, 2000. – С. 102-109.
- Маврикиди Ф. И. Фракталы : постигая взаимосвязанный мир / Ф. И. Маврикиди // Грани науки. – 2000. – № 3. – С. 78-84.
- Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки / Л. С. Піхтовнікова. – Харків : Бізнес Інформ, 1999. – 219 с.
- Приходько А. М. Самоорганизация концептивных систем и межкультурный трансфер концептов // Синергетика в филологических исследованиях : монография / под общ. Ред. Л. С. Пихтовниковой. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – С.135 – 154.
- Симонов К. И. Фракталы в языковой материи [монография] / К. И. Симонов. – Изд-во : Тезаурус, 2010. – 208 с.
- Online Etymology Dictionary / уклад. Douglas Harper. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com/>. – Заголовок з екрану.

(Матеріал надійшов до редакції 15.09.17)

УДК: 811.111:81'253

ВОРОБЬІОВА М. В., ЗАГРІВА В. В.
(Запорізький національний університет)

ФІКТОНІМИ АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ “ONCE UPON A TIME”)

Стаття присвячена особливостям перекладу англійських фіктомімів у сучасному американському серіалі українською та російською мовами. Дослідження спиралось на класифікацію М. Кочергана, який серед онімів виокремлює 12 груп, серед них і фіктоміми. Серед всіх онімів саме фіктоміми створюють найбільшу кількість труднощів для перекладача. Виявлено, що фіктоміми відтворювались за допомогою транскодування, транскрипції, калькування та еквівалентного перекладу. Визначено, що найчастіше у серіалі використовувались транскодування та еквівалентний переклад, які стали засобами створення адекватного перекладу. Однак, не завжди доречно перекладачі оминали увагою походження фіктомімів та їх конотативне значення, і, як результат, глядач перекладеного серіалу не отримує повноцінне уявлення про персонажа, а це, у свою чергу, може стати причиною недостатнього розуміння картини в цілому. Таким чином, ми вважаємо, що перекладач повинен простежити етимологію оніму для того, щоб правильно підібрати відповідник у мові перекладу. Питання припустимості-неприпустимості вживання прийому доместікації фіктомімів при перекладі лишається відкритим і дискусійним.

Ключові слова: онім, фіктомім, переклад фіктомімів, адекватний переклад, перекладацькі трансформації.

Воробьева М. В., Загрява В. В. Фиктомимы англоязычного медиадискурса: особенности перевода (на материале сериала «Once Upon a Time»). Статья посвящена особенностям перевода английских фиктомимов в современном американском сериале на украинский и русский языки. Исследование опиралось на классификацию М. Кочергана, который выделяет 12 групп онимов, среди них и фиктомимы. Среди всех онимов именно фиктомимы создают наибольшие трудности для переводчика. Вывявлено, что фиктомимы воспроизводились с помощью транскодирования, транскрипции, адаптации, калькирования и эквивалентного перевода. Определено, что чаще всего в сериале использовались транскодирования и эквивалентный перевод, которые стали средствами создания адекватного перевода. Однако, переводчики не всегда рационально упускали из вида происхождение фиктомимов и их коннотативное значение, и, как результат, зритель перевода сериала не получает полноценное представление о персонаже, а это, в свою очередь, может стать причиной недопонимания картины в целом. Таким образом, мы считаем, что переводчик должен проследить этимологию онима для того, чтобы правильно подобрать соответствие в языке перевода. Вопрос допустимости-недопустимости употребления приема доместикации фиктомимов при переводе остается открытым и спорным.

Ключевые слова: оним, фиктомим, перевод фиктомимов, адекватный перевод, переводческие трансформации.

Vorobiova M. V., Zagryva V. V. Fiction names of English Media Discourse: Peculiarities of Translation (Case Study: TV Series "Once Upon a Time"). The article is devoted to the peculiarities of translating English fiction names of modern American TV series into Ukrainian and Russian. The object of study is translation of proper names. The subject is the translation of fiction names from English into Ukrainian and Russian. The study was based on M. Kochergan's classification, where 12 groups of proper names are differentiated, fiction names are among them. Fiction names are one of the greatest challenges for a translator. The research revealed that fiction names were translated by means of the following methods: transcoding, transcription, adaptation, calque and finding equivalents. Isolated usage of transcoding in the process of translating fiction names is very rare. The study found out that transcoding and calque were used most frequently and served as a means of creating adequate translations. But, sometimes it was not efficient for a translator to omit etymology and connotative meaning of a fiction name, and as a result, the audience of the translated version of the TV series does not receive a comprehensive understanding idea of a character, which can cause a misunderstanding of the whole picture. In order to create an adequate translation it is very important to assess the function of a fiction name, the peculiarities of the genre and the style of the text, the literary traditions in the cultures of the source and target texts, the epoch when the source text was created and the role of the character in the national literature. Thus, we think that a translator is to trace the etymology of a fiction name in order to find a proper equivalent in the target language. The question of the admissibility-inadmissibility of the use of domestication in the translation of fiction names remains open and disputable. If a fictional name is a